

MATMAZEL NORALİYA'NIN KOLTUĞUNDA MİSTİSİZM

*YUVA, Hümeýra
TÜRKİYE/ТУРЦИЯ

ÖZET

Batı'da pozitivistlere bir tepki olarak 19. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan spiritizm akımı ve Bergson felsefesi, 20. yüzyılın başlarından itibaren Türk yazarları arasında da ilgi görür. Önemli eserlerini 1920'li yıllarda vermeye başlayan Türk yazarların birçoğunda bu ilginin tezahürlerini görmek mümkündür.

Peyami Safa, Bergson felsefesiyle birlikte, spiritizm akımından da etkilenir ve bu iki etki onu mistisizme yöneltir. Bu büyük romancının düşünceleri ve dünya görüşü büyük ölçüde mistisizm etrafında şekillenmiştir. Üstün bir entellektüel olma vasfıyla, büyük bir romancı olma vasfını şahsında birleştiren Peyami Safa, mistik düşünce ile ilgili olarak edindiği birikimi olgunluk dönemine ait iki romanda, Matmazel Noraliya'nın Koltuğu ve Yalnızız'da somutlaştırmıştır. Matmazel Noraliya'nın Koltuğu'nda mistisizm, olay örgüsü ve şahıs kadrosunun niteliğini belirleyen önemli bir unsur olarak yer almaktadır. Yazar konuyu, sadece romanın unsurları dâhilinde ele almakla yetinmemiş, ayrıca kahramanların konuşmaları vasıtasıyla açıklamıştır.

Anahtar Kelimeler: Mistisizm, metapsişik olaylar, şahıs kadrosu, olay örgüsü, fikir.

ABSTRACT

Bergson's Philosophy and spiritualism that appeared as a response to positivism in the west in the second half of the 19th century has become popular among Turkish authors at the beginning of the 20th century. It is possible to see the signs of this interest of Turkish authors who started giving their best works in 1920 s.

* Fatih Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Araştırma Görevlisi.

Peyami Safa, with Bergson's philosophy, is influenced by spiritualism and this influence directs him to mysticism. Ideas and viewpoints of this great novelist mostly take their shape around mysticism. Peyami Safa, who combines the quality of being a supreme sophisticate with the quality of being a prominent novelist in his personality, has embodied his background of mystical impressions in two of his novels that belong to his maturity period; (*Mademoiselle Noraliya's Armchair*) and *Yalnızız* (Lonely We Are). In *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu* mysticism occurs as an important element that determines the quality of the plot and the characters. The author was not content with handling the topic only within the elements of the novel but also explains it through the characters' words.

Key Words: Mysticism, metaphysical affairs, characters, plot, idea.

Batı'da pozitivist bir tepki olarak 19. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan spiritizm akımı ve Bergson felsefesi, 20. yüzyılın başlarından itibaren Türk yazarları arasında da ilgi görür. Önemli eserlerini 1920'li yıllarda vermeye başlayan Türk yazarların birçoğunda bu ilginin tezahürlerini görmek mümkündür.

Peyami Safa, Bergson felsefesiyle birlikte, spiritizm akımından da etkilenir ve bu iki etki onu mistisizme yöneltir. Bu büyük romancının düşünceleri ve dünya görüşü büyük ölçüde mistisizm etrafında teşekül etmiştir.

Üstün bir entellektüel olma vasfıyla, büyük bir romancı olma vasfını şahsında birleştiren Peyami Safa, mistik düşünce ile ilgili olarak edindiği birikimi olgunluk dönemine ait iki romanda, *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu* ve *Yalnızız*'da somutlaştırmıştır.

Yazarın mistisizm ile ilgili görüşlerini açıklayan çeşitli yazıların yanı sıra, mistisizmin ne olduğunu açıklayan, mistisizmle ilgili bilgilerin özet olarak anlatıldığı, "Mistisizm" başlıklı, öğretici nitelikte bir kitap yazmış olduğunu da ayrıca belirtelim.²

¹ Bu yazıların bazıları için bkz. Peyami Safa, *Objektif* 8, İst. 1999, Ötüken Yayınları. s.11-101.

² Peyami Safa, *Mistisizm*, İstanbul.1961, Babiâli Yayınları. 131. s.

Türk Edebiyatı'nda hem biçimdeki mükemmeliyet hem de muhtevasındaki farklılık ve zenginlik sebebi ile müstesna bir yeri olan ve 1949 yılında ilk baskısı yayımlanan Matmazel Noraliya'nın Koltuğu Peyami Safa'nın romanları arasında mistisizme en fazla yer verdiği romandır.

İsmi romana veren ve romanda çok önemli bir yere sahip olan Matmazel Noraliya, bütünüyle kurgusal bir kişi değildir; Peyami Safa 1930'lu yıllarda onu Ada'da tanımış ve çok etkilenmiştir.³ Bu etki yazarın, mistisizmi konu edindiği romanında ona önemli bir yer vermesi sonucunu doğurmuştur.

1. Olay Örgüsünde Mistisizm

İki bölümden meydana gelen Matmazel Noraliya'nın Koltuğu'nda; maddeci ve hedonist olmakla birlikte, varlığına bir anlam veremeyen, gayesiz, fakat aynı zamanda açıklaması olmayan bir dizi olağan dışı tecrübe yaşayan bir gencin, Ferit'in, arınmış ve aydınlanmış bir ruhun yardımıyla değişmesi, içinde bulunduğu boşluktan kurtulması anlatılır. Olay örgüsü de bu doğrultuda biçimlendirilmiştir. İki ana bölümden meydana gelen romanın birinci bölümünde Ferit'in soruları ve sorunları vardır, ikinci bölümde ise bunların çözümü.

Birinci ana bölümde Ferit'in merkezinde olduğu bir dizi olağanüstü, açıklanamayan, olay cereyan eder: Ferit yeni taşındığı pansiyondaki ilk gecesinde, yan dairede kalan ailenin son derece etkileyici gözleri olan, konuşma yeteneğini kaybetmiş, uykusunda dolaştığı için ayakları bağlı bir kız çocuğuyla, Zehra ile karşılaşır, ertesi sabah Zehra'nın saate bakmadan saatin kaç olduğunu bilmek gibi sıra dışı yeteneğine bizzat şahit olur. O günün akşamı, merdivende çıplak bir kadın vücuduyla karşılaşır, ne olduğunu anlamadan vücut kaybolur. Çıplağın kim olduğunu araştırırken, yolu pansiyonun hizmetçisi Fatma'nın odasına düşer. Fatma, trafik kazasında ölmüş olan nişanlısını daha sonra gördüğünü yeminle anlatan tuhaf bir kadındır. Bu tuhaf olayların ve insanların arasında Ferit, çeşitli krizler geçirmeye başlayacaktır. Ertesi gün ilk krizini geçirir. Aceleyle muhallebiciye giren ve ilaç almak için su isteyen Ferit'e, orada karşılaştığı ihtiyar bir adam, böyle sıkıntıya uğradığı zaman hap yutmak yerine derin bir nefes alıp, nefesini içinde

³ Beşir Ayvazoğlu, *Peyami*, İstanbul. 1998, Ötügen Yayınları. s. 419.

tutup yüreğinden bir kere “Allah’ım.”, demesini ve sonra nefesini koyuvermesini tavsiye eder. Bu tavsiyeyi hemen tatbik eden Ferit, içinde birdenbire “bir dağ başı ferahlığı” duyar ve hayret eder, fakat ihtiyar sadece gülümsemektedir.

Ferit’in şahsi hayatında meydana gelen olaylar ruh halini etkilemekte, buna paralel olarak yaşadığı krizler de artmaktadır. Aynı gün kız arkadaşı Selma’ya onun içinde bulunduğu acılardan habersiz, hoyratça davranır ve Selma kendini fena hissederek ondan ayrılır. Ferit, Selma’nın hayatı ile ilgili bilmediği şeyleri ortak arkadaşları Nedime’den öğrendikten sonra suçluluk duygusu içinde pansiyona dönerken omzuna bir elin dokunduğunu hisseder, hâlbuki arkasında kimse yoktur; biraz sonra aynı olay tekrarlanır, korku ile arkasına bakar. Fakat yine kimse yoktur. Ayaklarının yanı başında simsiyah bir köpek görür. On sene önce uzun bir süre boyunca yaşadığı vehmi şimdi yeniden yaşamaktadır.

Pansiyondan içeri giren Ferit, Pansiyonun sahibi olan Vafi Bey’le karşılaşır. Vafi Bey de özellikleri itibariyle okuyucuyu şaşırtan bir kişidir. Ferit’in hâlini hiç şaşkınlık göstermeden, sakin bir tavırla karşılar; Ferit’in pansiyona yerleştikten sonra yaşadığı tuhaf hadiselerin hepsine tasavvufa dayalı bir izah getirir, Ferit’in elini tutar ve onun geçmişi ve şimdiki hali ile ilgili hemen her şeyi isabetli bir şekilde söyleyerek Ferit’i şaşırtır. Dahası, Ferit’in geleceği ile ilgili olarak söylediklerinin ne kadar isabetli olduğu da romanın sonunda anlaşılacaktır. Ferit odasına dönüp uyuduktan sonra yüzünde yumuşak bir şeyin temasıyla uyanır. Tuttuğu eli korku içinde bırakır. Elektriği yaktığı zaman, elin sahibinin kapı aralığında sadece bir ayağını ve çıplak topuğunu görebilir. Bu ayak ona Selma’nınmış gibi gelir. Dışarı çıkar, fakat kimseyi göremez. Korku içinde uyur.

Ertesi günün gecesi, Ferit düşünceler içinde uyumak üzereyken, altında bir elin varlığını hissederek korku içinde uyanır. Çıplak bu defa kaçmaz, bilakis Ferit’e sarılır; fakat daha sonra birdenbire elleriyle Ferit’in boğazını sıkmaya başlar, Ferit, bağırarak isterken kendinden geçer. Kapıdan gelen seslerle uyanır. Güçlkle yataktan kalkıp kapıyı açar. Vafi Bey başta olmak üzere “bütün hane halkı” Ferit’in bağırması üzerine oraya toplanmışlardır. Ferit yaşadığı hadisenin rüyada gerçekleştiği görüşünde değildir. Boynundaki kıpkırmızı izler birinin

gerçekten de onun boğazını sıktığını göstermektedir. Fakat kapı kilitli olduğu için dışardan birinin içeri girmiş olması da imkânsızdır. Vafi Bey, kendisinin şarlatan olduğunu düşünen Ferit’i bir kez daha şaşırtır. Ona şarlatan olmadığını, “bu illetin devasının” kendisinde olduğunu söyler. Herkesi dışarı çıkarır ve Ayetelküresi’yi okuyup Ferit’in yüzüne ve boynuna üfler. Ferit uyuduktan sonra da âyeti okumaya devam eder ve odanın her tarafına üfler.

Bir gün sonra, gece vakti, buraya kadar aktardıklarımızdan çok daha ilgi çekici bir olay cereyan eder. Bu defa olayın kahramanı Zehra’dır. Zehra, yatağının içinde oturmuş olduğu hâlde duvarda sanki sinema perdesinde film izliyormuş gibi işlenen bir cinayeti görür ve daha sonra da Ferit’in ısrarıyla bir kâğıda tanımadığı bir kadının göğsüne bıçak saplandığını gördüğünü yazar. Çok geçmeden polisler pansiyona geleerek Ferit’e teyzesinin öldürüldüğü haberini verirler. Zehra’nın duvarda eş zamanlı olarak gördüğü olayın aynen vuku bulduğu böylece ortaya çıkar.

Cinayetin Ferit’in ve kızkardeşinin hâlinde acıdığı için işlemiş olan Tosun, teyzesinden çalmış olduğu paralarla dolu bavulu boşaltıp kendisine tekrar getirmesi için verdiği sırada, Ferit bir sesin, kapı tarafından gelen bir sesin “Alma!”, bavulun bulunduğu taraftan ise teyzesinin sesine benzeyen başka bir sesin “Al!” diye haykırdığını duyar. Bu sırada odaya kırmızı bir sis dolmaktadır. Sesler sıklaşır ve artar. Ferit bavulu alır, odasına götürüp boşaltır ve Tosun’a teslim ettikten sonra odasına döndüğü zaman oraya da kırmızı sisin dolmakta olduğunu görür. Titremeler içinde koltuğa oturup gözlerini kapar, titremesi geçer, kırmızı sis dağılır, fakat biraz sonra pencerenin dışından kalın ve ince iki sesin “Alma!” ve “al!” diye seslendiğini işitir. Tekrar titremeye başlar. Yatağa uzanıp düşüncelere dalar. Karyolanın altından ve tavandan ve kapının dışından kahkaha sesleri gelmeye başlar. Arkasına döner ve paraları koyduğu çantanın sallandığını ve duvara doğru yürüdüğünü görür. Odanın içine yine kırmızı bir sis dolmaktadır. Traş kutusu yere düşer ve kapağı açılır. İki kitap yere düşer. Ferit Ayetelküresi’yi hatırlamaya ve okumaya başlayınca sis dağılır ve güçlükle dışarı çıkıp Yahya Aziz’in odasına gider ve ona altı gün boyunca yaşadığı olayları anlatır. Ferit’in konuşması bütün bu olaylarla ilgili değerlendirmeler içeren uzun bir makale gibidir.

Böylece birinci ana bölüm son bulur. Bu bölümde yer alan olağanüstü olayların yapısı ve özellikleriyle ilgili olarak ortaya çıkan sonuçları kısaca şöyle ifade edebiliriz: Olağanüstü veya olağandışı olayların romanda anlatılan ve burada söz konusu etmediğimiz diğer olaylardan çok daha fazla olduğu görülmektedir. Bu olaylar, bölümün başından sonuna kadar artarak devam etmektedir. Ferit romanın baş kişisi olarak bütün olayların bizzat içindedir. Olaylar, roman ilerledikçe sıklaştığı gibi mahiyet itibariyle de genişlemekte ve daha uzun sürmektedir. Olayların tamamı bilimin açıklamaktan aciz kaldığı, alışılmadık nitelikte olaylardır. Ferit bunları “ruh vakaları” diye isimlendirir.⁴ Ferit, şahit olduğu veya bizzat yaşadığı bu olaylar etrafında düşünür, mevcut açıklamaların yetersiz olduğunu fark eder, fakat henüz tam bir cevaba ve sonuca ulaşmış değildir. Bununla birlikte romanın başındaki hâlden farklı bir hâle evrildiği görülmektedir. Bölümün sonunda Yahya Aziz’e söyledikleri Ferit’in geldiği son noktayı gösterir. Bütün bunlardan hareketle bu bölümde yer alan olayların, Yahya Aziz’in açıklamalarında da geçtiği gibi psişik nitelikte olaylar olduğunu ve sonuç olarak hayatın ve eşyanın tabiatı ile ilgili bazı önemli soruların sorulabilmesi gibi bir işlevi yerine getirdiğini ifade etmek mümkündür.

İkinci ana bölümde olaylar farklı bir mekânda, farklı bir boyut kazanarak devam eder. Ferit, Yahya Aziz’le Ada’ya gelmiş ve burada kiralık bir eve yerleşmiştir. Aziz onu Ada’da bırakıp İstanbul’a döndükten sonra, Ferit’in içinde, polislerin kendisinin peşinde olduğu ile ilgili vehimler oluşur. O günün akşamı Ferit, vehimler içinde Aziz’i beklerken, evin müteveffa sahibi Matmazel Noraliya’nın duvarda asılı duran portresine gözleri ikinci defa takıldığı zaman, fotoğraftaki gözlerin canlanmış olarak kendisine baktığını ve göz kapaklarının açılıp kapandığını görür. O gece odasına görünmeyen biri gelir ve kendisini üst kattaki bir odaya götürür. Odada bulunan koltuğun yukarısında bir kadın çehresi belirir. Ferit içinden onun Matmazel Noraliya olduğunu söyleyince kadının dudakları kımıldar, sesi çıkmamakta, fakat söylediği anlaşılmaktadır. Hayalet birden erir, fakat kaybolmaz, Ferit’in elini tutar ve onu koltuğuna oturtur. Ferit içinde büyük bir aydınlığın parladığını “ansızın her şeyi kavradığını” ve “sonsuz derinliklere iner gibi

⁴ A.g.e., s. 177.

bir duygunun bütün benliğini sardığını” hisseder.⁵ Gözlerini açtığında kendini yatağında bulur, gündüz olmuştur ve Yahya Aziz karşısında gülümsemektedir.

Ferit, gece yaşadıklarını Yahya Aziz’e anlatır. Yahya Aziz şaşkınlık içindedir. Çünkü ilk defa olarak kitaplarda anlatılan metapsişik bir tecrübeyi bizzat yaşayan birinden dinlemiştir. Ayrıca önceki gece, bu tür eserler okuma ihtiyacını duyduğunu ve okuduğunu sabah vapurda göz gezdirmek için yanına aldığı kitabın da böyle bir kitap olduğunu hayretle düşünür.

Ferit ve Yahya Aziz’in isteği üzerine evin sahibi Fotika, onları Matmazel Noraliya’nın odasına götürür ve kapının kenarına bıraktığı şamdanı, koltuğun ayak ucunda bulunca hayretle bağırır. Ferit koltuğu hemen tanır. Bu, gece gördüğü ve üzerine oturduğu koltuktur.

Fotika, Ferit ve Yahya Aziz’e yanında büyüdüğü Matmazel Noraliya’nın hayatını anlatır. Bu, neredeyse bütün hayatını bir koltukta oturup, zikirle ve fikirle geçirmiş bir ermişin hayatıdır.

Ferit ertesi gece Matmazel Noraliya ile bir kere daha karşılaşır ve konuşur. Noraliya bu defa ona görünmez, sadece konuşur ve ona hasta çocuğa gitmesini, yardım etmesini söyler. Ferit ertesi gün pansiyona gider, eski oda komşusu Eda Hanım onu heyecanla karşılar. Oğlu Babuş hasta yatmaktadır ve hiç paraları yoktur. Ferit’in yüz lira vermesi onu o kadar heyecanlandırır ki Ferit endişelenir. Onun gözlerindeki endişeyi gören Zehra’nın birden dili açılır ve konuşmaya başlar.

Bu bölümdeki olağanüstü olaylar, özellikleri itibariyle birinci bölümdeki olaylarla ilgili olmakla birlikte onlardan farklı niteliktedir. Bu özellikleri yine kısaca belirtelim: Bu bölümde olaylar daha az olduğu ve daha yavaş cereyan ettiği görülmektedir. Birinci bölümdeki olayların büyük bir çeşitlilik arz etmesine mukabil, bu bölümde olaylar, sadece Matmazel Noraliya’nın ruhunun Ferit’le münasebet kurması şeklinde özetlenebilir ve dolayısıyla tek bir düzlemde yer almaktadır. Birinci bölümdeki olaylar bütün olağan dışılıklarına rağmen, psişik olarak nitelendirilebilecek olaylardır, ikinci bölümde Ferit’in Matmazel Noraliya’nın ruhuyla münasebet kurması ise metapsişik bir olaydır. Bu aynı zamanda birinci bölümde anlatılan olayların genişleyerek gel-

⁵ A. g. e., s. 210.

diği son noktayı ifade etmektedir. Birinci bölümde yaşadığı “ruh vakaları” dolayısıyla değişmeye başlayan ve birtakım sorular sorar hâle gelen Ferit, Matmazel Noraliya’nın koltuğuna oturduktan sonra tam anlamıyla değişir; çünkü o koltukta oturduğu kısa süre boyunca âdeta sonsuzluğa erişmiştir. Dolayısıyla birinci bölümün sonunda söz konusu edilen soruların bu bölümde cevabı verilmiş olur. Sorular olayların bir sonucu olarak doğduğu gibi, cevaplar da olayların bir sonucu olarak ortaya çıkar. Fakat yazar, sadece olaylarla yetinmez; onların içinde kahramanların konuşmaları aracılığıyla, söz konusu cevapları, fikir ve bilginin oluşturduğu bir anlatım içinde genişletir.

2. Kişiler ve Mistisizm

Matmazel Noraliya’nın Koltuğu’nda şahıs kadrosu, romanda anlatılan olayların muhtevasına, ele alınan konuya uygun olarak karakterize edilmiş ve bir araya getirilmiştir. Dolayısıyla romanda mistisizm ile ilgili özelliklere sahip kahramanların, başta romanın baş kişisi olan Ferit olmak üzere olay örgüsü kapsamında belirli bir düzene göre bir araya getirildiği görülmektedir. Romanın birinci ana bölümünde, ikinci, üçüncü derecede önemli kahramanlar olarak nitelendirebileceğimiz Zehra, Fatma ve Vafi Bey’in, mistisizm ile ilgili özellikleriyle ortaya çıkış süreci içinde, başlangıçta sadece bir gözlemci gibi görünen Ferit’in diğer özelliklerinin yanı sıra, kendisini diğer kahramanlarla birleştiren mistisizme bağlı özelliklerinin de tezahür ettiği ve bundan sonra Ferit’in daha fazla ön plana çıktığı görülmektedir. Bunu başka bir şekilde şöyle ifade edebiliriz: Romanda önce Ferit’in bakış açısıyla ikinci dereceden önemli kahramanlara yer verilir; bu yapılırken Ferit’in özellikleri tezahür etmeye başlar ve okuyucunun dikkati gitgide daha fazla Ferit’e yönelir.

Birinci bölüm ile ikinci bölüm arasında, daha önce olay örgüsü dolayısıyla söz konusu ettiğimiz farklılık, benzer şekilde, şahıs kadrosunun bu iki bölümde yer alışı da görülür. Birinci bölümde ikinci ana bölüme göre çok daha fazla kahramanla karşılaşırız. Yazar adeta bu bölümü Matmazel Noraliya’nın anlatımına tahsis etmiştir. Ferit bu bölümde Noraliya’ya göre daha geri plandadır ve edilgen bir konumdadır. Matmazel Noraliya, Ferit’i aydınlığa kavuşturur ve birinci bölümün sonlarında karşılaştığımız, romanda sadece düşünceleriyle yer

alan Yahya Aziz de bunun izahını yapar. Bütün bunlar ve burada ifade etme ihtiyacı duymadığımız birtakım ayrıntılar, ikinci ana bölümün birinci ana bölümde anlatılan olayların çözüme kavuşturulduğu bölüm olduğunu göstermektedir.

Romanda mistisizmin nasıl ele alındığını anlamak için mistisizmle ilgili özellikler taşıyan roman kahramanlarının, bu özellikleri dolayısıyla incelenmesi gerekmektedir.

Zehra

Ferit'in pansiyondaki komşusu Eda Hanım'ın kızı olan Zehra; özel yeteneklere sahip, dokuz yaşına yeni basacak olan bir kız çocuğudur. Yaşının küçüklüğüne rağmen, zorlu ve acı bir hayat tecrübesine sahiptir. İki sene önce evlerinde çıkan yangın sonucunda babasız kalan ve dili tutulan Zehra, teyzesinin hamamda ölümünden sonra, uykusunda çıplak olarak gezinmeye başlamıştır. Bu yüzden yatarken, annesinin koluna ince bir çamaşır ipiyle bağlıdır.

Zehra son derece dikkat çekici gözlere sahiptir. Ferit onunla ilk karşılaştığında öncelikle gözlerine dikkat eder ve bakışlarının tesiri altında kalır.⁶

Zehra'nın şaşırtıcı yetenekleri vardır. Bunlardan biri saatin kaç olduğunu, saate bakmaksızın bilmesidir.⁷ Ayrıca, olacakları önceden hissedebilmektedir. Eda Hanım ve ailesi için büyük bir felaket olan yangın gecesinde Zehra yangının çıkacağını ve babası Yusuf'un öleceğini önceden fark etmiştir. Bu, romanda Eda Hanım tarafından ayrıntılı bir şekilde anlatılır:⁸

Ferit, bu anlatılanların bir benzerine bizzat şahit olur. Zehra, Ferit'in teyzesinin öldürülmesi hadisesini eş zamanlı olarak görür ve haber verir:

“Zehra, yatağının içinde oturmuş, yüzü bembeyaz, gözleri karşıki duvarla tavanın birleştiği noktaya saplanmış, ağzı açık, alt dudağı ve çenesi tir tir titreyerek, ıknır gibi hareketlerle horoz sesleri çıkarıyor, sağ eli havada çırpınıyor, sol elinin işaret parmağı boşlukta veya karşıki duvarda bir şey gösteriyordu.”⁹

⁶ A.g.e., s. 9.

⁷ A.g.e., s. 27.

⁸ A.g.e., s. 29-30.

⁹ A.g.e., s. 161.

Zehra, daha sonra iki avucunu da yüzüne kapar ve kısa ve keskin bir çığlık koparır. Daha sonra bir kâğıt ister ve kâğıda önce “öldürdüler.” diye yazar. Orada bulunan ve Zehra’yı bütyük bir dikkatle izleyen Ferit’in sorduğu sorular üzerine Zehra kağıda şu cümleleri ilave eder: “Gördüm. Kadını. Bıçak sapladılar göğsüne. Tanımıyorum. “Ferit, Zehra’nın korkulu bir rüya gördüğünü söylemesi üzerine Zehra bu açıklamaya, sol elinin işaret parmağını havada sallayarak itiraz eder. Eda Hanım bunun bir rüyaya benzemediğini, onun bu şekilde bazen gördüğünü söyler. Dili tutulmadan önce de böyle güçlerinin olduğunu mesela pencereden bakarken yoldan geçecek adamı gördüğünü ve kimin geçeceğini bildiğini anlatır.

Ferit olanlara bir anlam vermeye çalışır; dikkatini Zehra’nın gözlerinde yoğunlaştırır. Zehra’nın gözleri herkesinkinden daha farklıdır. Onda gözler, “kulağımızın duymadığı ve idrakimizin vasıtasız anladığı sözler söyleyen hareketsiz ve sessiz birer küçük ağız”dır. Ferit, Georges Dumas’ın “mekanist telakkiyi müdafaa için gözlerin manalarını kendi kendilerinden değil, cildin kımıldanışlarından aldığını ifade eden sözlerini” hatırlar ve bu gerçeğin anlaşılması için yapılmasını tavsiye ettiği bir deneyi, Zehra’nın üzerinde tatbik eder. Gözlerin hizasında iki delik açılmış bir kağıdı Zehra’nın yüzüne koyar. Ferit önce Dumas’a hak verecekken biraz daha bakınca Zehra’nın gözlerindeki farklılığı sezer:

“(…) Gözün simsiyah bebeğinden ve etrafındaki biraz daha açık renkli tabakadan karanlık ışınları veya dumanımsı, gölgemsi, buharımsı şeyler tasavvur ettiren bir seyyalenin fişkırdığını sezer gibi oldu. Gittikçe daha vuzuh kazanan bu intibain kendi muhayyilesinden gelmediğine emin olmak için şuurunun bütün muhtevasını kontrol altına almaya çalıştı ve ikiye ayırdığı dikkatin bir bölümünü tamamıyla dışarıya doğru yönelterek Zehra’nın gözbebekleri üstünde topladı.”¹⁰

Ferit, kâğıdı birdenbire Zehra’nın gözlerinden çeker. Bu gözlerin onun için ne mana ifade ettiği romanda şöyle anlatılmaktadır:

“Hiç şüphesiz bu gözlerden kendi içine bir şeyler doluyordu. Bunlar, aklımız için ne kadar paradoksal olursa olsun, mânâları anlaşılmayan mânâlardı. Gözün kendi cevheri, etrafındaki adale ve deri çevresinde-

¹⁰A.g.e., s.166

ki ürperişlere ve kıvılcıklara muhtaç olmadan, karşısındakinin içine dolan ruh muhtevaları püskürüyordu.”¹¹

Eda Hanım, kızının böyle güçlerinin olduğunu kanıtlamak için bir kibrit kutusu alıp Ferit’in eline tutuşturur. Ona bu kutudan birkaç kibrit almasını, avucunun içinde saklamasını söyledikten sonra kızının, elinde kaç tane kibrit olduğunu bileceğini iddia eder. Ferit bunu uygular ve Zehra bir ve ikinci tecrübeye kibritlerin sayılarını doğru bilirken üç ve dördüncü tecrübeye yanılır. Bu tecrübeler, Ferit için bir muamma olarak kalır ve Yahya Aziz’in sözünü hatırlar: “Ne kabul, ne red. Yahya Aziz haklıdır.”¹²

Zehra’nın sahip olduğu yeteneklerin irsiyetle alakalı bir yönü olduğu, babası Yusuf’un da benzer yeteneklere sahip olması gerçeğinden hareketle öne sürülebilir. Eda Hanım’ın anlatımıyla tanıdığımız Yusuf, muhasebeye son derece başarılı biridir; müthiş bir hafızası vardır. Eda Hanım onun şaşırtıcı bir marifetini anlatır ve bu yönünün kızına da geçmiş olduğunu belirtir:

“Avucunuza kaç nohut alırsanız, alınız kapatınız avucunuzu: O da gözlerini kapatır, söyler: Dokuz. Açın avucunuzu dokuzdur. Yedi, yedi. Beş, beş. Hiç şaşmaz. Kızına da geçmiş bu keramet. O da saati bilir. Daha neler bilir.”¹³

Romanın sonunda Ferit, Noraliya’nın ruhunun telkini ile Zehra’nın ailesini sıkıntıdan kurtarır. Romanın başında, pansiyona geldiği ilk gece Zehra ile Zehra’nın gözleri ile karşılaşan Ferit, romanın sonunda onun konuşmaya başlamasına şahit olur.¹⁴

Zehra’nın yetenekleri, insanın görünen maddi yapısının dışında bağlı olduğu bir başka alanın varlığına işaret ettiği gibi Zehra, Ferit ve Noraliya’nın biribrine yine görünen maddi münasebetlerin dışında bir münasebetle bağlı olduğunu da göstermektedir. Zehra’nın, Ferit’in teyzesinin öldürülüşünü görebilmesi sahip olduğu farklı özelliğin bir sonucudur; Noraliya’nın Ferit’ten Zehra’ya yardım etmesini istemesi de maddi olanın ötesindeki başka bir gerçeklik alanının varlığı sebebiyle, bu kahramanların birbiriyle ilgili olduğunu göstermektedir.

¹¹ A.g.e., s.166

¹² A.g.e., s. 167.

¹³ A.g.e., s. 29.

¹⁴ A.g.e., s. 306.

Fatma

Yüksek kaldırımdaki pansiyonda temizlik işlerine bakan Tatvanlı Fatma'yı Ferit'e anlattığı hayat hikâyesi dolayısıyla tanırız: On yaşındayken Tatvan'da Nemrud'un taş kesilmiş kırk devesinin bulunduğu yerden, bir akşam yalnız başına geçerken bu develerden biri canlanmış ve kendisini kovalamış o da bayılmıştır. Babası bir göçük altın da kalmış, annesi, onu dört altına bir adama satmış, adam ona nikâh kıymamış sadece kullanmıştır, on beş yaşında bir gün dört sene önce ölen babasının ruhu ile karşılaşmış, babasının ruhunun ona İstanbul'a gitmesini tavsiye etmesiyle İstanbul'a kaçmış, daha sonra İstanbul'da farklı yerlerde hizmetçi olarak çalışmıştır. Çalıştığı bir evde şoför olan Hüseyin'i sevmiş, onunla çok mutlu olacakları günlerin hayallerini kurarken, Hüseyin, evlenmelerine bir hafta kala trafik kazası geçirmiş, son nefesini verirken, gözlerini açmış ve: "Fatma, ölürsem de buluşacağız seninle."¹⁵ diyerek hayata veda etmiştir. Gerçekten de Hüseyin'in ruhu bir gece onu ziyarete gelmiştir. Fatma bu olayı şöyle anlatır:

"(...) Anahtar bende. Kilitledim, içerde adam. Kaçmasın! Hanım sokağa koştu. Ben anahtar deliğinden içeri baktım. Gece vakti, gündüz bile aydınlık. Hüseyin'im başında kasketle şeker sandığının üstüne oturmuş. Deliye döndüm. 'Geldin mi Hüseyin?'(...)"¹⁶

Fatma'ya göre Hüseyin pansiyonda da kendisini ziyarete gelmeye devam etmektedir. Fatma da, sürekli onun geleceği anın hayaliyle yaşamaktadır. Fatma her gece Hüseyin'i rüyasında görür. Uyanırken de gelir diye kokulu sabunlarla yıkanır. Fatma anlattıklarının tuhafliğinin yanı sıra temizliğe olan düşkünlüğü ile de dikkat çeker. Fatma sayesinde pansiyon tertemizdir.

Muhallebicideki İhtiyar

Romanda Ferit'in kriz esnasında girdiği muhallebicide rastladığı ihtiyar, figüratif bir kahraman olmakla birlikte, özelliği itibarıyla diğer kahramanlarla birleşir ve Vafi Bey'in romanda ortaya çıkışına zemin hazırlamak gibi bir işlevi yerine getirir. Kılık kıyafeti ile olduğu gibi konuşma tarzıyla da eskiyi temsil eden bu kahraman, Ferit'i önce gözleriyle etkiler, ihtiyarın bakışları komprimlelerden daha yatıştırıcıdır.

¹⁵ A.g.e., s. 48.

¹⁶ A.g.e., s. 48-49.

Ferit’le İhtiyar arasında bakışlarıyla konuşur ve anlaşılır.¹⁷

Ferit muhallebeciden ayrılırken, İhtiyar ona krizden kurtulmanın, ilaç almaktan farklı bir yolunu öğretir. İhtiyarın tavsiyesini, nefesini tutup içinden “Allah’ım.” diyerek nefesini bırakmak suretiyle oracıkta yerine getiren Ferit, birdenbire rahatlar ve içinde büyük bir huzur, sukunet hisseder. Yaşadığı tecrübeyi telkinle açıklamaktan kaçınan Ferit, ihtiyara anlayacağını düşünerek içinden selam verip oradan ayrılır.¹⁸

Muhallebecideki bu esrarengiz ihtiyarın okuyucuyu Vafi Bey’le karşılaşmaya hazırlamak gibi bir işlevi yerine getirdiğini ifade etmek mümkündür.

Vafi Bey

Pansiyonun yöneticisi olan Vafi Bey, eski Mevlevîlerdendir. Dinî bilgisi oldukça zengindir. Tasavvuftan anlar. Hadis, kelim bilgisi vardır. Onun da hisleri çok kuvvetlidir ve o da metafizik hadiselerle iç içe yaşamaktadır. Cinlerden, büyülerden bahseder, gelecekte haber verir. Sıra dışı olaylara şaşırmaz ve bunları tabii kabul eder. Ferit’in başlangıçta Vafi Bey ile ilgili kanaati bütünüyle olumsuzdur, onu tandıkça düşünceleri değişir.

Vafi Bey Ferit’e pansiyondan bahsederken nasıl bir insan olduğunu da ifade etmiş olur:

“Sen, dedi içine girdiğin bu evin taifei cin yatağı olduğunu bilesin. Ben buraya geldim geleli iki bin üç yüz doksan iki âyeti kürsî okudum ve taifeyi bir nebze teskine muvaffak oldum. Yedi ay evveline kadar bu ev Kasım’ın idaresindeydi (...) Dört sene içinde kiracılardan ikisine salamün kavle, yani nüzul indi. Birinin ağzı birinin yüzü çarpıldı. Biri çıldırdı. Altı kişiden ikisini bacağından, ikisini başından yaraladılar. İkisini öldürdüler. Senin odanda oturan çilingirin karısı Mannik kayboldu. (...) Benim idareme geçmeden bu evin odalarında, geceleri ulumalar, iniltileri ağlamalar olurdu.”¹⁹

Kendini bu pansiyonu temizlemek için vazifeli bilen Vafi Bey, amacının Allah’a sığınıp bu evi haşerat ve levsiyattan temizlemeye azmetmek olduğunu belirtip büyük bir titizlikle seçtiği oda sahiplerini tanıtır.

¹⁷ A.g.e., s. 62-63.

¹⁸ A.g.e., s. 64.

¹⁹ A.g.e., s. 98.

Bir yandan da Ferit'e dinî ve tasavvufî bilgiler anlatır. Kendisine göre son derece titiz bir adam olan Vafi Bey bunun imanın gereği olduğunu hatırlatır ve şöyle der:

“(...) Ben Mecnun mertebesinde titiz bir insanım. Ennezafetü minel iman. Yerde bir çöp görsem anı elimle kaldırmadan ağzımı bıçak açmaz. Günümün yarısı bu odadaki maddiyatı parlatmakla geçer. Fatma da benim tabiatımı bildiğinden geceleri muslukları parlatır.”²⁰ Vafi Bey, hem maddi anlamda hem de ruhi anlamda bu haneyi eski hâlinden temizlediğine onu nezafet ve nizama kavuşturduğuna inanır.

Vafi Bey, Ferit'in siyah köpek vehminden, merdivenlerde karşılaştığı çıplak hikâyesine kadar, Fatma'nın hikâyesi de dâhil her şeyi, hayretsiz ve dikkatli bir şekilde dinler. Sonra Ferit'e tavsiyelerde bulunur, karşılaştığı vakalardan korkmaması gerektiğini, hepsinin Allah'ın bir imtihanı olduğuna inanması gerektiğini hatırlatır:

“Sen Beyzavî tefsirine itimat et, dedi. Kıtımir mağarada konuşmuştur. Sure-i Kehf'i ezbere okurum sana, fakat anlamazsın. Yalnız şu kadar mâlumun ola ki Ashab-ı Kehf'in köpeği mağarada konuşmuştur. (...) Kıtımirin ahfadındandır. Müfesssirlere Kuran'dakelbin lâl olduğunu beyan ederler. Yanlıştır. Beyzavî 'ye itimat et. Bir daha o köpeği görürsen korkma. Beşarettir. Ona doğru eğil. Meçhulâtta sual et. Lisan-ı beşerle cevap alırsın. Havlarsa, üzerine saldırırsa korkma, imtihandır. Talebe-i ulûmdansın. (...) Hak Celle ve Elâ Hazretleri seni tecrübe etmektedir. Köpek imtihandır. Dün gece merdivende karşına çıkan üryan da öyle.”²¹

Bunları anlattıktan sonra Vafi Bey Ferit'e Ebussuud Hazretlerinin yılanla olan tecrübesini anlatır. Onun yılandan korkmadan çalışması ve bütün kötülüklerin yavaş yavaş çekilmesi hadisesinde onun ins ve cinin müftisi olmaya hak kazandığını belirtir. “Tecelliyât, ister köpek olsun, ister engerek, ister çıplak, ister Arap, sübhanidir. Min tarafillâh zuhur eyler.

Ferit'in bunun üzerine köpeğin kendine musallat olması ile çıplağın görünmesi arasında on bir sene gibi bir aranın olduğunu söylemesi ve bunun hikmetini Vafi Bey'e sorması üzerine o da onun zayıfesine ba-

²⁰ A.g.e., s. 100.

²¹ A.g.e., s. 94.

kıp bir şeyler söyleyebileceğini iddia eder. Ferit'in doğduğu ayı, günü, saati kendine söylemesini ister, onun zâyîçesine bakacaktır. Sonra da bütün bunlara inanmasını, inanırsa bir müjdeye ulaşacağını, inanmazsa ise bir felaketle karşılaşacağını söyleyerek Ferit'e bütün bunların bir imtihan sırrı olduğunu tekrar eder. Ferit'in elini avcuna alarak onun geçmişi, şimdiki hâli ve geleceği ile ilgili bilgiler verir. Geçmiş ve şimdi ile ilgili söyledikleri doğrudur, gelecekle ilgili söylediklerinin doğruluğu ise romanın sonunda ortaya çıkar.

Vafi Bey tasavvufa hâkim olduğunu Ferit'e yaptığı uzun açıklamalardan anlarız. O bu pansiyon tekrar düzene sokabilmek için baba yadigarı pek çok tasavvufi kitabı satmak zorunda kalmıştır. Hafız Şahabeddin, Ahmed ibni Ali Hacerü'l- Askânî Hazretleri gibi zatların eserlerinden, Kaside-i Bürde, Münferice Şerhleri, Muhiddin-i Arabî'den onun eserlerinden Fütühat-ı Mekkiye, Füsûsu'l Hikem, Nefahatü'l Ünslerden, Molla Cami'nin külliyyatından, Fatihatü's şebâb, Vasıtâu'l-hayat eserlerini okumuştur.

Vafi Bey, Ferit'in ellerini avucunun içine koyarak onun hakkında ilhamen bir şeyler söyleyeceğini, böyle şeylerin içine malum olduğunu belirtir ve Ferit'le hem geçmişi hem de bugünü ile ilgili ancak kendisini veya kendisine çok yakın olan birinin bilebileceği bilgileri peş peşe sıralar ve onu şaşırtır.

Vafi Beyin bütün bu özellikleriyle romanda tasavvufu ve geleneksel kültüre ait fal, zâyîçe gibi bazı uygulamaları çok iyi bilen, fakat kendini ifade tarzından ve kullandığı dilin eskiliğinden de anlaşılacağı üzere bugüne ait olmayan bir kişidir. Ferit başlangıçta onu bir şarlatan olarak değerlendirir. Bunda, görünümünün, konuşma tarzının, bugünün insanına yalan ve hurafe gibi gelen sözlerinin önemli bir etkisi olmalıdır. Ferit onun bir şarlatan olmadığını daha sonra anlar, kendisine öğrettiği duaları kriz anında hatırlamaya çalışmasından hareketle onu ciddiye almaya başladığını da söyleyebiliriz. Fakat Ferit'i Vafi Bey'in değil, Batı kültürünü çok iyi bilen bir entellektüel olan Yahya Aziz'in açıklamaları tatmin edecektir. Bu durum, Peyami Safa'nın Doğu ile Batı arasında oluşturmaya çalıştığı sentezin mistisizm ile ilgili boyutunu dolaylı olarak ifade etmektedir. Vafi Bey ve onun temsil ettiği tasavvuf değersiz değildir, fakat, bugün artık geçmişteki hâliyle, biçimiyle değil, özüyle

bir anlam ifade edebilir. Bu ideal durum ise Yahya Aziz'in ve romanın sonunda değişmiş olan Ferit'in şahsında söz konusudur.,

Ferit

Matmazel Noraliya'nın Koltuğu romanının başkışisi olan Ferit, son derece karmaşık özellikleri olan bir roman kahramanıdır. Onu romanın birinci bölümünde hedonist, şüpheci, zeki, ayrıntıcı, temizliğe aşırı derecede düşkün, aynı zamanda merhamet sahibi ve hassas bir kişi olarak tanıırız. İçinde fırtınalar kopar, karmaşık özelliklere sahiptir, iradesi ile mücadele etmek ister, fakat başaramaz, düşünceleri olan müreccis bir entellektüeldir, fakat iradesizliği sebebiyle hem tıbbiyeyi hem de felsefeyi yarıda bırakmıştır ve yoksulluk içinde yaşamaktadır. Tam olarak bağlı olduğu hiçbir düşünce yoktur. Bir tür nihilisttir.

Seçkin bir aileye mensup olan Ferit; sefahat içinde, dejenere bir hayat yaşamış ve veremden ölmüş bir anne ile materyalist bir babanın oğludur. Babasından haber alamamaktadır. Teyzesinin yanında kalan verem hastası bir kız kardeşi vardır.

Ferit'in, Vafi Bey'in pansiyonuna girdikten sonra nükseden ve artan bir de rahtasızlığı vardır. Hayaller görür, vehim içinde yaşar ve krizler geçirir.

Ferit'in etrafında gelişen olaylar ve yaşadığı krizler onun nihilizmden sıyrılıp mistisizme ulaşmasını temin eder. On gün boyunca hayatında; inkar, kriz, tereddüt, düşünce yoğunluğu, olağan dışı hadiselerle birlikte birbirini izler ve onu sonunda mistik tecrübeye götürür. Böylece içinde bulunduğu çıkmazdan, anlamsızlıktan, nizamsızlıktan kurtulur.

Romanın başlarında Ferit kendi hâlini şöyle anlatır:

“Ben Türk değilim, insan değilim, hayvan değilim, tıbbiyeli değilim, felsefeci değilim, âşık değilim, zengin değilim, fertçi değilim, cemiyetçi değilim, milliyetçi değilim, Vafi Bey'in ecinnileri arasında oturan, iradesi çarpılmış, bir hafta sonra ne yapacağını bilmeyen, tembel, hiçbir işe yaramaz ve ömrünün yarısı Avrupa'da hariciye memurluklarında geçmiş, ayyaş, zanpara, hedonist, ciddiyetin yalnız hayvanlara yakıştığına inandığı için dünyanın bütün dramlarına kahkahayı basan ve

bunun için ‘Gülener’ soyadını alan bir baba ile yarı sanatkâr, yarı deli, erkek düşkününü veremli ve veremden iki yetişkin kızını kaybetmiş, ay-yaş, kokainman, Paris’te okuduğu için kültürlü genç yaşında ölmüş bir ananın (...) oğluyum. On sene evveline kadar bir siyah köpek peşimden gelir, yatak odama ve yatağıma girerdi. Fakat beteri varmış. (...)”²²

Ferit’in iç monoloğunda; öfke, huzursuzluk, içinde bulunduğu durumdan duyduğu hoşnutsuzluk vardır. Romanın sonundaki Ferit ise çok farklı bir ruh hâli içindedir:

“Ferit durdu, derin bir nefes aldı. Her yer baygındı. Elenmişten elenmiş ve süzölmüşten süzölmüşe giden bir safiyetler silsilesi içinde, bütün mekânı saran ve ne düşünülürse hemen sezip, cevabını dikkat edilmeyen işaretler hâlinde vermeye hazır, fakat herkese değil, müstesnalara açılan bir sır halveti içine çekilmiş, büyük bir anlayış var gibiydi; havada, karanlığın fanusu içine kapanmış, göze görünmeyen meşaleler arasında ruha akan gizli dualara, âyinlere, galeyanlara benzer tesirlerin sezintisi içinde Ferit, gittikçe derinleşen bir hayretle Aziz’e baktı.”²³

Görüldüğü gibi huzursuzluk ve umutsuzluk içindeki Ferit gitmiş, yerine bütün âlemlerle bütünleşen, ondaki gizli lisanı hisseden, “bir vahdet hissi içinde” hayret eden ve ürperen bir Ferit gelmiştir. Bu büyük değişimin sebebinin hem Ferit’in şahsi özelliklerinde hem de bu şahsi özelliklerle birlikte yaşadığı olaylarda aramak gerekir. Esasen bu iki hususu tam olarak birbirinden ayırmak da mümkün değildir. Olay örgüsünün özellikleri üzerinde dururken Ferit’in yaşadığı olayları söz konusu ettiğimiz için burada yeniden tekrarlamayacağız. Fakat, Ferit’in diğer insanlardan farklı olarak taşıdığı özellikleri belirlememiz ve belirtmemiz gerekmektedir.

Ferit’in en önemli özelliği, başlangıçta hastalık olarak gördüğü, başka insanların göremediği şeyleri görebilme ve hissedebilme yeteneğine sahip olmasıdır. Omzunda bir elin dokunuşunu hissetmesi, gizli sesler duyması, kırmızı bir sisin odaya dolduğunu görmesi, etrafındaki eşyanın hareket etmesi gibi tecrübelerden sonra Ferit nihayet, arınmış bir ruhla, mistik bir kadının ruhuyla karşılaşır. Bu son hadise, hem daha önceki tecrübelerinin anlamını kavramasını sağlayacak hem de kendisini mistik tecrübeye ulaştıracaktır.

²² A.g.e., s. 60.

²³ A.g.e., s. 312.

Ferit'in felaketlerle, acılarla dolu bir geçmişe sahip olması, aşırı hassasiyeti ve temizlik düşkünlüğü bu en önemli özelliğin bağlı olduğu diğer özellikler olarak zikredilebilir. Şahsi hayattaki mutsuzluğun ve gerilimin olağan dışı olaylar için bir zemin oluşturduğu sonucuna yine romana, romanda Ferit'in yaşadıklarına bakarak varmak mümkündür. Ferit'in krizlerinin, Selma ile arasının açılması ve kız kardeşinin durumunun kötüleşmesine paralel olarak artmasını başka türlü açıklayamayız.

Son olarak romanda yazarın Ferit'i, geçmiş zamanlardaki sufi veya mistiklerin modern çağda yerini tutacak bir kişi olarak takdim ettiğini belirtelim. Matmazel Noraliya'nın otuz yıl boyunca bir koltukta oturarak ulaştığı sonuca, Ferit'in onun koltuğuna bir an oturmak suretiyle erişmiştir. Yazarın, mistisizm ve ruhçuluk ile ilgili şahsi düşünceleriyle ilgili olan bu husus üzerinde ayrıca duracağız.

Matmazel Noraliya

Romanın en ilgi çekici kahramanı hiç şüphesiz, Matmazel Noraliya'dır. Çünkü o, romanda yaşayan bir insan olarak değil, ölmüş bir insanın ruhu olarak yer alır.

Noraliya'nın, romanda Fotika tarafından anlatılan hayat hikayesini şöyle özetleyebiliriz:

Noraliya'nın babası Mecit Bey, Sultan Aziz zamanında sarayın büyüklerindenidir. Mecit Bey, görev için gittiği Paris'te tanıdığı Matmazel Gianetti'ye âşık olur ve İstanbul'a onunla birlikte döner. Mecit Bey'le Gianetti nikâhsız olarak beraber yaşarlar. Bir kızları olur. Babası adını Nuriye koyar, fakat annesi ona Noraliya demeyi tercih eder. Nuriye, henüz yedi yaşında iken çok iyi İtalyanca, Fransızca konuşur biraz da Türkçe bilir. Kızın babaannesini Ferhunde Hanım'ın yanında kalması şartı ile Mecit Bey ve Gianetti'nin evlenmesine izin verilir. Babaannesini Noraliya'yı her yönden yetiştirmeye başlar. Önce Türkçesini ilerletir, sonra dinini öğretir. Noraliya on sekiz yaşına kadar babaannesinin yanında kalır ve her bakımdan mükemmel, bir genç kız hâline gelir. Noraliya çok sevdiği babannesini kaybedince annesini istemeyerek annesinin yanına gelir. Mecit Bey, Gianetti'den ayrılmış ve yeniden evlenmiştir. Annesinin evinde hayat, Noraliya için bir zindan olacaktır. Sokağa çıkması yasaklanan kızcağızın Türkçe konuşması da yasaklanır.

Babaannesinin eviyle tam bir zıtlık gösteren bu evde İslam ve Türklüğe ait hiçbir şeye hoşgörü ile bakılmaz. Annesi müslümanlıktan Noraliya'yı zorla uzaklaştırmaya çalışır. Fakat, bu onun yüreğindeki din sevgisini daha da artırır. Babasını ayda bir kez görmesine izin verilen Noraliya babasının yanında kalmak ister. Mecit Bey, kızını almaya geleceği gün bir kaza sonucu ölür ve Noraliya'nın sevinci kedere dönüşür. Noraliya, Yorgo isimli bir Rum gencini sever; Yorgo da Noraliya'yı sevmektedir ve o istediği için Müslüman olup Ferruh adını almıştır. Noraliya'nın annesi ve Ferruh'un da babası onları ayırır. Çünkü kendileri evlenmek istemektedir. Ferruh'a Noraliya'nın öldüğü söylenince Ferruh canına kıyar. Bundan sonra iki sene boyunca Noraliya, sinir krizleri içinde yaşar, insanlardan kaçır, sürekli "alçak insanlar", diye bağırır. Sonra annesiyle birlikte adaya taşınırlar. Sonraki yıllarda Noraliya iyileşir. Ayrı bir evde oturmak ister, fakat bu isteği de Acıbadem'de tuttuğu ev yandığı için gerçekleşmez. Bundan sonra bütünüyle inzivaya çekilir; hayatla ilgili hemen her şeyle ilgisini keser. Uzun yıllar boyunca odasında tek başına bir koltukta oturarak ve neredeyse sadece düşünerek ve zikrederek yaşar. Fotika onu zikirle meşgulken gördüğü bir anı şöyle anlatmaktadır: "(...) Silik fotoğraf gibi titrek görünüyor. Matmazel Noraliya ağır ağır nefes alıyor, sonra birden bire bırakıyor. Nefesini bırakırken bir şey söylüyor. Hep aynı şey. (...) "Allah!" diyor. " 24

Bu bir mistiğin hayatıdır. Kendisine "Nuriye" denilmesini istediği hâlde herkesin "Noraliya" isminde ısrar ettiği ve kendi eliyle yaptırdığı mezara bile yol yapımı sırasında kaldırıldığı için gömülemeyen Noraliya, hiçbir isteği gerçekleşmemiş, fakat buna mukabil herkesin sevgi ve saygı ile bağlı olduğu bir ermiş kadın olarak ölür.

Noraliya'nın hayat hikâyesinde öne çıkan husus, kendisini hayata bağlayan her şeyin elinden alınması ve arzu ettiği hiçbir şeyin gerçekleşmemesidir. Hiç değişmeden devam eden bu durum, peş peşe gelen felaketler ve kayıplar onu dünyadan, dünyada bulunan her şeyden uzaklaşmaya zorlar. Noraliya kaybettiklerine mukabil, Allah'a ulaşmak ister. Ona göre Allah'a giden en kısa ve güzel yol, İslamiyet'tedir. Fotika onun Üsküdar'da bir şeyhi ziyaret ettiği bilgisini verir. Bundan Noraliya'nın bir tarikata intisap ettiği sonucuna varmak mümkündür. Böylece süreceği hayat tarzı da belirlenmiş olur. Noraliya inzivaya çe-

²⁴ a.g.e., s. 256.

kilir ve bu inzivanın şiddeti zaman geçtikçe artar.

Noraliya'nın inzivadaki hayatı hakkındaki bilgiler romanda tuttuğu günlükten yapılan alıntılarla verilir. Bu alıntılar bir mistiğin yaşantısını ve hissiyatını kendi lisanından aksettirmesi bakımından son derece önemlidir.

Noraliya hayat tarzını günlüğünde şöyle anlatmaktadır:

“Ve gün olur, gündüzü gecedен fark etmem ve pancurlarımı daha sıkı kapatıp cihan ile alakamı keserim. Ve böylece günün hangi saatinde olduğumu bilmeyip bazan yemek yemeyi dahi unutarak koltuğumda başımı arkaya dayar ve hayalata dalarım. Derunumdaki hüznün azaldığını ve ruhumun tatlı bir uyuşukluk içinde derinleştiğini ve hatıratımın kâffesi gittikçe zail olarak sonunda bir aydınlık bulunduğunu fark eder gibi olduğum boşluğa doğru indiğimi hissederim.”²⁵

Noraliya kendisini kendisine ve dünyaya bağlayan her şeyi unutmaması gerektiğini düşünür ve buna uygun şekilde hareket eder. Zamanı unutmak için oturduğu katta saat ve takvim dahi bulundurmamak istemez. Noraliya bu sebeple günlüğünde önceleri gün, ay ve yılı kaydederken daha sonra, sadece yılları yazmakla yetinir. Sürekli düşünür, zikreder ve kitap okur. Okuduğu kitaplar sadece İslam kültürüne ait değildir, başka dinlerin mistik boyutlarına ait eserler de okumaktadır. Günlüğünde zikredilen eser ve müellife isimleri (Boece, Felsefi Teselli, İmitation de Jesus-Christ, Philon, Tibet'in Ölüler Kitabı, Denys L'Areopogite, Dilmestî-i Mevlana) onun hem Doğu hem de Batı medeniyetine ait mistik metinlere ilgi duyduğunu göstermektedir.

Noraliya'nın Allah'a ulaşma çabası birkaç safhadan oluşmaktadır: Önce dünyadan yüz çevirir ve Allah'tan kendisini “nur-ı hidayete mazhar etmesini” ister.²⁶ Zikir ve tefekkürle meşgul olur. Kendisi ile Allah arasına giren ve “karanlık duvarlar” olarak nitelendirdiği engel sebebiyle hüzünlenir ve inzivasını da bundan sonra zamanı ve mekânı unutacak şekilde derinleştirir. İki oda arasında saatlerce dolaşmakta ve yorulunca, “Yarabbi Nur istiyorum.”²⁷ diyerek kendini koltuğuna atmaktadır. Bundan sonra “karanlık duvar”ın ne olduğu kendisine bildirilir ve Noraliya Nur'a ulaşır:

“Oh, oh! Şadol mahzun gönül, şadol! Cevap geldi. Oh, oh, oh! Şadol

²⁵ A.g.e, s. 269.

²⁶ A.g.e, s. 266.

²⁷ A.g.e, s. 269.

mahzun gönül, şadol, cevap geldi. İçime doğdu. Koltuğumda otururken içime doğdu. Oh, oh, oh!Şadol mahzun gönül, şadol, şadol ki öğrendin. İçime doğdu. Karanlık duvar benliğimdir. Onu yıkmalıyım ki nura kavuşayım. Allah'a varayım. İçime doğdu: Ebediyete de öyle varılır.”²⁸

Noraliya artık ermiş bir kadındır. Huzur içindedir. Bütün acılarından kurtulmuştur. Buna Ferruh'u kaybenin acısı da dahildir. Çünkü o artık Ferruh'tan ayrı değildir.Onu yanında hissetmektedir.²⁹

Fotika'nın bahsettiği, onun geceleri çamlar arasında dolaştığı, hastaları dua ile iyileştirdiği yıllar, huzura ermesinden sonraya tekabül ediyor olmalıdır.

Romanın reel zamanında Noraliya bir ruh olarak yer alır. Fakat bu onun fiziki portresinin ihmal edilmesi sonucunu doğurmaz; bilakis romanda onun fiziki portesi diğer kahramanlardan daha ayrıntılı olarak anlatılır ve bu yine Ferit'in bakış açısıyla gerçekleştirilir. Ferit Matmazel Noraliya'nın önce sofada asılı olan fotoğrafıyla karşılaşır:

“Gözleri karşıdaki levhaya takıldı. Bu bir fotoğraf agrandismanıydı. Siyah elbiseli, dar yakası ince boynuna yapışarak çenesinin altına uzanan, siyah saçları göze görünmeyen bir topuzla arkasından toplanmış, zayıf ve uzun yüzlü bir kadın. Geniş ve yüksek bir alnın altında çok iri gözleri fanusa doğru bakıyordu. Burun,ağız ve çene hayret verici bir nisbetsizlikle alına doğru fırlamıştı. Öteki uzuvlardan hepsi birer formaliteden ibaretti.”³⁰

Noraliya'nın çehresinde alın ve gözlerin diğer uzuvlardan farklı bir hususiyet taşıdığı görülmektedir. Yüz neredeyse sadece alın ve gözlerden ibarettir. Bunun böyle ayrıntılı bir şekilde anlatılmasının sebebi, Noraliya'nın mistik yaşantısının fiziki yapısını da etkileyip değiştirdiğini ifade etmektir.

Matmazel Noraliya romanda hayatı ve şahsiyeti ile mistik bir insan örneği olarak karakterize edilmiştir. Yazar böylece mistisizmin açıklanması ve somut olarak anlaşılması amacını gerçekleştirmek istemiştir.

3. Bir Dünya Görüşü Olarak Mistisizm

²⁸ A.g.e. s.270

²⁹ A.g.e., s. 272

³⁰ A.g.e., s.220

Matmazel Noraliya'nın koltuğu'nda, mistisizmin tam bir açıklaması yapılmıştır. Yazar bunu hem romandaki olayların ve kişilerin özellikleri dolayısıyla hem de yansıtıcı bir kahramanı vuku bulan olaylar etrafında konuşturarak, konuyla ilgili kendi bilgi ve düşüncelerini ifade etmek suretiyle gerçekleştirmiştir. Peyami Safa'nın romanlarının en önemli hususiyeti de herhâlde bu romanlarda, roman unsurlarıyla bilgi ve düşüncelerin çok başarılı bir terkip hâlinde bulunmasıdır. Bu itibarla Peyami Safa'nın Türk edebiyatında, Aldous Huxley'in İngiliz edebiyatındaki yerine benzer bir yere sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Matmazel Noraliya'nın Koltuğu'nda roman unsurlarının, biribirini tamamlayan iki ana bölüm halinde bulunmasına mukabil olarak mistisizmin izahı da iki aşamada gerçekleştirilir. Birinci ana bölümde alışılmışın dışında olayların, kahramanların özellikle Ferit'in şahsında cerayan etmesi ve bunun yoğunluk kazanmasıyla birlikte bu olayların mahiyeti ile ilgili birtakım sorular ortaya çıkar. Yansıtıcı bir kahraman olarak nitelendirebileceğimiz Yahya Aziz'in ortaya çıkması da bu sırada, birinci ana bölümün sonlarına doğru gerçekleşir.

Yahya Aziz, materyalist babasından gelen tesirlerle şüpheli ve agnosik olan, yaşadığı krizler sırasında gördüğü hayalleri modern bilimin etkisiyle "halisünasyon" olarak nitelendiren Ferit'e bu açıklama tarzının aslında ne kadar yetersiz olduğunu anlatır:

"Yahya Aziz, akıl hekimliğinin birçok bahislerinde olduğu gibi, bir strüktür muamması önünde kalan ilmin, tarif yerine tasvirle yetindiğini ve Esquirol'dan beri, halluciation'un "objesiz idrak" diye özetlenebilecek tasvirlerinden bir adım ileri gidilmediğini söylüyor ve her tarif kılıklı tasvirin peşinden syntomatique sınıflandırmalar geldiğini anlatıyor, böylece biri sensorielle, öteki psthique iki büyük dala ayrılan halluciation'ların çeşitlerini saymak ve tasvirini yapmaktan öteye geçilmediğini ilave ediyordu. Beden ruh ikiliğini bütün gayretlerine rağmen ortadan kaldıramayanların bu strüktür problemi önünde klinik müşahedeleri aşmaktan âciz kalmalarını tabii bulan Yahya Aziz, "hallucination" bahsinde, bir şeyi bir kişiden fazla kimsenin görmemesinin o şeyin mevcut olmadığına yeter bir delil sayılamayacağını da söylüyordu."³¹

³¹ A. g. e., s. 154.

Yahya Aziz'in açıklamaları sonuç olarak bir tecrübenin sadece bir kişi tarafından yaşanmasının, o tecrübe sırasında görülen veya yaşanan şeyin inkâr edilmesine gerekçe olamayacağını ortaya koymakta ve Ferit'in de yaşadığı türden sıradışı olayları açıklamakta modern bilimin yetersiz kaldığını ifade etmektedir. Yahya Aziz Ferit'in "Siz hayallere ihtimal veriyor musunuz?" şeklindeki sorusuna verdiği cevap daha önce dile getirdiği kanaati tamamlar:

"Bütün ihtimalleri reddedebilmek için her şey hakkında tam bilgimiz olmak lazım. İçinde büyük tabiat âlimleri de bulunan pek çok insanların, deli olmadıkları hâlde gördükleri hayaletlerin birer vehim olduğunu nasıl söyleyebilirim? Lehte ve aleyhte izah imkanlarımın da kendi tecrübelerimin de dışında kalan iddiaları kabul ve reddetmeğe hakkım yoktur. Daha ileriye giderek Oliver Lodge'ların mezarlarında bağırmağım. Ondan sonraki âlimler arasında, ellerinde birer fotoğraf makinesi bu hayaletlerin resmini çekenlerin az olmadığını biliyoruz. Bu resimler benim kitaplarımda da var. Kimine göre bu, medyumun bedeninden çıkan seyyalemsi bir şey, kimine göre rahmetli kayınpederin ruhu. Bana göre bir şey, ne olduğunu bilmediğim, fakat hallucination'dan anlaşılan manayı gülünç hâle sokacak derecede başka bir şeydir."³²

Yahya Aziz, Ferit'in "Benim yerimde olsanız, hayaletlerinize karşı ne yapardınız?" şeklindeki sorusuna ise şu cevabı verir:

"Onları severdim. Yalnız boğazımı emniyet altına alırdım. Üst tarafında hoş gitmeyecek bir şey yok.(...) Onlarla iyi geçininiz ve şevşiniz. Kendinizi hasta farz etmeyiniz. Hastalık çok defa bu zandır."³³

Ferit, bu konuşmadan sonra Yahya Aziz'in düşüncelerinin tesiri altında kalarak hareket eder. Zehra'nın vizyonu sırasındaki tavrını hatırlayalım. Zehra'yı bir bilim adamı titizliğiyle inceler ve Yahya Aziz'e hak verir: "Ne kabul, ne red. Yahya Aziz haklıdır."³⁴

Bu noktada Yahya Aziz'in hususiyeti üzerinde biraz durmaka fayda var: Ferit'e göre Yahya Aziz'i tanıdığı diğer insanlardan ayıran en önemli tarafı, "suret-i mutlakacı" olmamasıdır. "Suret-i mutlaka" tabiri, konuşurken sürekli bu tabiri tekrarlayan Cevat Bey'e aittir. Ferit'in

³² A.g.e., s. 155.

³³ A.g.e., s. 155.

³⁴ A.g.e., s. 167.

çevresinde bulunan kişiler, kominist Saim, milliyetçi Muhtar ve liberal Cevat hep suret-i mutlakacıdır.³⁵ Yahya Aziz ise her şeyi peşin hükümlerle, değil, ne ise o olarak kavramaya çalışır. Dolayısıyla o “suret-i mutlakacı” değildir. Yahya Aziz’in Batı kültürünü de içine alan geniş bilgi birikimine sahip bir entellektüel olarak, sadece Doğulu ve mutadavvıf olan Vafi Bey’den da farklı olduğunu belirtelim.

Birinci ana bölümde anlatılan tuhaf olayları Yahya Aziz’in açıklamalarından yola çıkarak psişik olaylar şeklinde tanımlamak mümkündür. Bu tuhaf, sıradışı, psişik olaylardan sonra ikinci ana bölümde metapsişik bir olay cereyan eder. Tanım yine Yahya Aziz’e aittir. Ferit’ten, Matmazel Noraliya’nın ruhuyla olan macerasını dinledikten sonra, Yahya Aziz’in ömründe ilk defa olarak “metapsişik eserlerdeki müşahedeleri andıran bir tecrübeyi”³⁶ onu bizzat yaşayanın ağzından dinlemiş olduğu ifade edilir.

Ferit’in Matmazel Noraliya’nın ruhu ile karşılaşması ve onun koltuğuna oturması romanda şöyle anlatılır:

“Kadın gözlerini yumdu. Göz kapakları şeffaftı. Gözleri daha sisli ve güzel görünüyordu.

– Ben bu koltukta otuz iki sene oturdum.Kaçtım insanlardan.Her şeyi sildim. Ruhumun dibine indim. Ve...

Onu gördüm.Şimdi...Sen de göreceksin.

(..) Kulağının ta içinde ince bir ses: “Gayret!” dedi. Ne ile, ne üzerinde ve nasıl tesir ettiğini bilmeden uğraşıyordu. Elini tutan avucu hissetmez oldu. Nerede olduğunu da bilmiyordu.(...) Artık şuurunda kendi benini değil, başka ve geniş ve her şeyle birleşmiş, sonsuz bir kendi vardı. Bu kendinden çıkan ve onu aşan, her şeyi kavarayan ve her şeyle bir olan kendi şuuruydu. Bu bir mutlak birdi. Ansızın gözleri kör edecek kadar keskin bir ışığa benzeyen ve hududu görünmeyen büyük bir aydınlık parladı; ve ansızın her şeyi kavradı ve sonsuz derinliklere iner gibi bir duygu bütün ruhunu sardı.”³⁷

Ferit’in hissettiklerinin mahiyetini açık bir şekilde kavramak için Peyami Safa’nın “Mistsizm” isimli kitabının başında yer alan misti-

³⁵ A.g.e., s. 144.

³⁶ A.g.e., s. 233.

³⁷ A.g.e., s. 227-228

sizm tanımını okumak gerekmektedir:

“Mistisizm insan ruhu ile varlığın esası arasında birleşme imkanına inanmaktır. Mahrem ve dosdoğru vasıtasız bir birleşme ki normal bilgi ve varlıktan ayrı ve üstün bir bilgi ve varlık tarzı temin eder. (...) Varlığın esası bir manasına göre her şeyi içine alan BİR, kainatın bütünü sonsuzluk demektir. Dinî mistiklere göre de Allah’tır. İnsan ruhu kendi içinde BİR’i, bütünü, sonsuzluğu veya Allah’ı ve onunla birleşebilir.”³⁸

Bu tanım, Ferit’in tecrübesinin, mistisizmde hedeflenen sonsuzla birleşmek anlamına geldiğini göstermektedir.

Romanın sonunda Noraliya’nın hayat hikâyesi Fotika’dan dinlendikten ve Noraliya’nın günlüğünden parçalar okunduktan sonra Yahya Aziz, Noraliya’nın bir mistik olarak taşıdığı özelliklerin tahlilinden başlayarak, bugünkü dünyanın içinde bulunduğu krize kadar uzanan, birleştirildiğinde uzun bir makale teşkil edecek kadar uzun konuşmalar yapar.³⁹Söylediklerini kısaca şöyle özetleyebiliriz:

Noraliya, ferdiyetiyle çevresi arasındaki zıtlaşmanın sonunda kendi benini, kainatın ruhuyla birleşmek için silmiş ve amacına ulaşmıştır. Ben’in Allah’ta yok olması azizleri, insanlıkta yok olması dahileri, millette yok olması kahramanları yaratmıştır. Bu yok olma mecazi olarak emrinde olmayı ifade etmektedir. Ortaçağdan sonra “şiddetli bir ferdiyetçilik hâlinde” ben hortlatılmıştır. Liberalizm beni azdırmış, onun karşısına çıkan sosyalizm ve nasyonalizm ise insana hedef olarak yine kendisini göstermiş, insanla kendi arasına hiçbir aşkın prensibi veya ideali koyamamışlardır. Aynı sebepten dolayı hürriyet ve eşitlik yanlış anlaşılakta ve yanlış uygulanmaktadır. İnsan merkezli dünya görüşü insanı bir ilerleme vehmiyle kendi etrafında dönmeye mahkum etmiştir. Bütün bunlara rağmen gelecekte umutlu olmak gerekir. Çünkü Matmazel Noraliya’nın koltuğu vardır.

Yahya Aziz sözlerinin sonunda şöyle demektedir:

“Matmazel Noraliya’nın koltuğunda insanlığın otuz iki sene değil, sizin gibi yarım dakika oturması kâfi. Asırların hazırladığı bir istihale için bir an yeter.”⁴⁰

³⁸ Peyami Safa, *Mistisizm*, İst. 1961, Babıali Y., s. 7.

³⁹ Matmazel Noraliya’nın Koltuğu, s. 278-287.

⁴⁰ A.g.e., s. 286.

Böylece Peyami Safa'nın, Ferit'in kurtuluşu ile insanlığın kurtuluşunu mistisizm etrafında birleştirdiğini görüyoruz. Fakat burada doğrudan değil, dolaylı olarak ifade edildiğini düşündüğümüz önemli bir hususa değinmek gerekir. Yazarın konuyu ele alış biçiminden Noraliya'yı bir vakıa olarak zikrettiği anlaşılmaktadır. Onun şahsında ortaya konulan ise mistisizmdir. Yahya Aziz'in izahlarından da anlaşılacağı üzere mistisizm yazar tarafından evrensel bir dünya görüşü olarak takdim etmektedir. Fakat Ferit'in mistik tecrübeye bir mistik olarak değil bir medyum olarak oturmuş olması (Ferit, Noraliya ile olan macerasından sonra kendisinin bir medyum olduğunu söyler.),⁴¹ Noraliya'nın otuz yılda ulaştığı sonuca bir anda ulaşması, dahası Yahya Aziz'in de insanlığın Noraliya'nın koltuğuna oturmasından söz etmesi, Peyami Safa'nın mistisizme ulaşmak için spritizm akımını esas aldığını ve bu yönde bir mesaj verdiğini düşündürmektedir. Şahsi hayatında spritizm akımıyla sadece entellektüel düzeyde değil, pratikte de meşgul olması⁴² ise bu düşünceyi kuvvetlendirmektedir.

Sonuç

Matmazel Noraliya'nın Koltuğu mistisizmi konu alan bir romandır. İki ana bölümden oluşan romanda mistisizm, hem olay örgüsü ve şahıs kadrosunun taşıdığı özellikler hem de romanın baş kişisi olan Ferit ve yansıtıcı bir kahraman olan Yahya Aziz arasındaki konuşmalar sırasında ortaya konulan, açıklanan düşüncelerle ele alınmıştır.

Romanın bütününde olağan dışı olayların büyük bir yekun oluşturduğu görülmektedir. Birinci ana bölümde psişik, ikinci ana bölümde ise metapsişik olma özelliğini taşıyan olaylar; gerçekliğin, maddi olanın dışında farklı bir boyutu olduğunu somut olarak gözler önüne serer. Bu olayların kahramanı olan kişiler, temel özellikleri itibarıyla birbirine benzerler. Hepsinin de felakaetlerle, acılarla dolu bir geçmişi vardır. Gözleri son derece dikkat çekici ve etkileyicidir. Temizliğe düşkün, titiz insanlardır. Romanın baş kişisi olan Ferit, kendisini diğer insanlardan farklı kılan ve hasta olduğunu düşünmesine yol açan özelliklerinin aslında bir zenginlik olduğunu, Matmazel Noraliya'nın ruhuyla karşılaşması sonunda idrak eder. Bu karşılaşma Ferit'i birçok bakımdan, olumlu anlamda değiştirir. Bunun romanda karanlıktan

⁴¹ A. g. e., s. 289.

⁴² Beşir Ayvazoğlu, A. g. e. s. 401.

aydınlığa geçiş olarak ifade edildiğini söyleyebiliriz. Birinci bölümde karanlıklar içinde bulunan Ferit, ikinci bölümde aydınlığa erişir. Ferit'i aydınlatan Matmazel Noraliya, hayatı ve şahsiyetiyle tam bir mistiktir. Onun şahsında mistisizmin özellikleri açıklanır.

Peyami Safa'ya göre, modern bilimin, psişik ve metapsişik olaylara getirdiği açıklamalar yetersizdir. Tecrübenin kişisel olması tecrübe edilen şeyin gerçek dışı olduğu anlamına gelmez. Ferit'in ve romanda yer alan bazı başka kahramanların tecrübeleri varlığın maddeden ibaret olmadığını, aşkın bir gerçekliğin varlığını ortaya koymaktadır. Mistisizm, insanın benliğini aşarak, bu aşkın gerçekliğe erişmesi, anlamına gelmektedir. Günümüz dünyasında insanlık, benliğin azdırılması neticesinde maddi bakımdan güçlü, fakat manevi bakımdan güçsüzdür. Yaşanan felaketlerin asıl sebebi de budur. Fakat dünyada hâlâ azizlerin var olması, geleceğe umutla bakmak gerektiğini hatırlatmaktadır. Ferit gibi, bir gün bütün insanlığın Matmazel Noraliya'nın koltuğuna oturması ve aydınlanması mümkündür.

Bütün bunlardan Peyami Safa'nın, mistisizmi; evrensel bir dünya görüşü olarak takdim ettiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, mistik dünya görüşünün sadece geçmişe ait anlayışlarla değil, bilime ve Batı kültürüne de dayanarak spritizm akımı sayesinde gerçekleştirilebileceği şeklinde özetlenebilecek bir görüşün eserde doğrudan değil, fakat dolaylı olarak ifade edildiğini de belirtmeliyiz.

